

ԻՍԱՑԱԿԱՆ ՆԱՐԺՈՒՄ

ՔՉԻՐ ԿԱՐԱԻԱՆ...

Մտղձոտ ու գրգռիչ պայտար մը շղթայագերծուած է Օշականի եւ ՆԱՅԻԻԻի դէմ, մամուլը ձիարձակարանի հետ շփոթող կարգ մը քերթերու կողմէ: Սոիքը՝ Օշականի դատումները Հայաստանի գրականութեան մասին, ՆԱՅԻԻԻ վերջին քիւով: Հասնողը բսելիք մը ունի, հայտնյանք մը, նախատինք մը: Երբեմն բանի մը քերթը միեւնոյն օրը, երբեմն բանի մը գրիչներ միեւնոյն քերթին մէջ, միշտ դիմակով, մի՛շտ ծպտուած եւ միշտ՝ միեւնոյն յանկերգով — անկցի՛ Օշականը:

Ի տես այս հաւաքական գաւեշտին, մարդ կը տարուի մտածելու, թէ իրապէս ի՞նչ բրած է ձերունի գրագէտը: Փաղտնի դաշինեով մը արոեօք Հայաստանը ծախած է թշնամիին, անորակելի ոնի՞ր մը գործած է հայրենիքին դէմ: Ու մանաւանդ ո՞վ են այս սուպետները, ի՞նչ կը պաշտպանեն եւ որո՞ւն դէմ: Չափ, կշիռ, յարգանք, ամօքխածութիւն՝ անգտանելի բաներ են այլեւս: Փրակահնութեան եւ արւեստի մասին կը գրեն նիշող ա՛յն ոնով եւ ոգիով, ինչպէս պիտի խօսէին... Քուրպայի մասին: ՆԱՅԻԻԻ լման մէկ քիւր հազիւ պիտի բաւէր արտատպելու համար բոլոր այդ յօդուածները:

Օշական կը մնայ ին՛ն՝ ուր հասցուցած է գինք իր վաստակին շեղ գօրութիւնը: Անանուն խլէզներու աղմուկը չէր որ պիտի խոռովէր կենդանութեան իսկ անմահութեան անցած գրագէտին խաղաղութիւնը: Ու էթէ այս կերպով կարգ մը մարդիկ կը փորձեն խաբարել համակրանքի այն տաք մթնոլորտը, որ Յօրեյեանին առիթով հետզհետէ կը ստեղծուի Օշականի շուրջ, Ամերիկայէն մինչեւ Ազգայնոս ու Ֆրանսայէն մինչեւ Սուրիա, բսենք անմիջապէս, թէ նման մտաբերութիւն մը պատիւ բերէ բերեւս զնչուններուն, բայց ո՛չ հայ անունին եւ հա՛յ մարտոց:

Իսկ ինչ կը վերաբերի ՆԱՅԻԻԻին, էթէ կը կարծուի թէ այդ աղմկարար գրոնով կը յարցողին մեզի կարսնցնել տալ մեր՝ պաղարիւնը, կը սխալին, եւ չա՛րաչար: Լաւ կը նշմարենք հանդիսաւոր բռտերու տակ ծուարած մանր ետերո, տոտօտող նախանձը, պատեհապաշտութեան ստուերը, իին մէկ ոխը մէկուն, հանելի ըլլալու ողորմելի նիզը միւսին:

Ըսած ըլլանք միանգամ ռնդմիշտ:— Ո՛չ ոքէ դաս ունինք առնելիք՝ թէ ինչպէս կը սիրեն հայրենիքն ու հայրենի արուեստը, ինչպէս կը չափեն հայրենի մշակոյթը: Ու վե՛րջ թող գտնէ այլեւս Հայաստան անունին վրայ չարաշահութիւնը, վե՛րջ թող գտնէ գրականութեան մէջ իսկ խուժանավարութիւնը քնելու այս իին մոլութիւնը: Վերջ թող գտնէ այս ցաւագին վլվլուկը եւ... էջի՛ր կարաւան...

Ու բանի որ այդքա՛ն մեծ է հետաքրքրութիւնը, սեւաւասիկ հատուած մը եւս: Ճաշակեցէ՛ գի բաղքը է...

Ալեւոր գրագէտը, ինչպէս կարօտով բռնկած ու աչքերը բաց սա աշխարհէն մեկնելու ինքզինքը ճակատագրուած դաւանող երիտասարդը, եզրայր են իրարու զգացումի մը մէջ, որ մօտիկ աղագայի մը համար Սփիւռքը յատ...

կանչող գերագոյն նկարագիրը պիտի կազմէ, ինչպէս մենք կը հաստատենք սա եղբայրութիւնը մեր գրական միւս սերունդներուն մեզի ձգած արդիւնքներուն ետեւէն: 1860 ը այսօր, հակառակ տաղանդները բաժնող թեւերուն ստոյգ տարբերութեան, նոյնիսկ հակադրութեան — իրարու հիմնովին անհաշտ, ներհակ անուններ են Զօրայեան և Ռուսինեան, Ոսկան և Օտեան, բայց այդքան հեռուէն կը նոյնանան իրենցմէ մեր զգացումի մը մէջ որ անոնց ապրումն էր հանդէպ իրենց ժողովուրդին միճակներուն, կարիքներուն, երազներուն ու տառապանքին, ու այս ամէնուն սրբագրումին տագնապը — մերլուծողին առջեւ, հաշտ, հաճ, գրեթէ միօրինակ հոգեխառնութեան մը փաստովը կը դառնայ ուշագրաւ: Նոյնն է պարագան Սփիւռքին համար ալ, ուր այնքան հերքումներ, պայքարներ, բղկտումներ կը ճակատին իրարու: Բայց երբ անցնին սա օրերը, մեր ժողովուրդը — Սփիւռքը անշուշտ — հաւաքուի իր պայտերուն սահմաններէն ներս, նուիրէ ինքզինքը իր անմերժելի, անհերքելի, պատմական, ճշմարիտ ու արդար դերին, հողն ու արգանդը բեղմնաւոր ու առատ ընելու, միտքն ու հոգին սրբազնասուրբ կերպարանքներու ձեւին տակ կենսագործելու իր դարաւոր պաշտօնագործութեան (*fonctionnement*) ու տէրը իր տունին, ինչքին, պատիւին, մանաւանդ ամուր կանգնած իր արժանապատուութեան ներսը՝ անհրաժեշտաբար ախտի մերադառնայ գիւտին, սպասին այն բոլոր իրաւ ուժերուն, ասոնց ազնուական կերպարանքներուն, որոնք իր արեան ու խելքին, կորովին ու ներքին հպարտութեանց սրբազան անօթները, ախօսները, տապանակները իբրեւ, պահպանեցին անդրանիկ բըխումները, մեր հոգերէն մեր մէջ ցանուած, մեր մշակոյթին, աս ու ան նուաճումներուն ընդմէջէն: Այսինքն պիտի անդրադառնայ մեր ժողովուրդին ամբողջական խորհուրդին, հալեցնելով դարերուն կորանքները, քէները, կիրքերը, հակամարտութիւնները, սրբագրելով դասական միճիւր մեր պատմութեան էջերը խորան առ խարան սեւցնող, ու ախտի հասկնայ ոչ միայն մեր հին դարերը, միջինները, նորերը, այլեւ մեզ, Սփիւռքին կէս միլիոնը որ ահա կ'ապրի, կրցածին չափ հաւատարիմ միշտ այդ պայտերուն ձայնին, անհնարին դրկանքներու յօժար, որպէսզի կատարուի սպասը մեր միտքին, վառի կանթեղը մեր տաճարներուն, կրուի փուշ-պսակը մեր արուեստագէտին, այնքան միմակ, այնքան արհամարուած ներսի ու դուրսի աստուածներէն, բայց երբեք յուսակորոյս: Այդ երջանիկ օրերուն, անշուշտ պիտի ծագի միտքին ալ լոյսը որպէսզի բացուին Սփիւռքին ներկայ մթութիւնները, իյնան իրաւ լոյսին մերկացման բոլոր անոնք որ սուտ ու փուտ արցունքներով, ճառերով, հանրահանդէսներով կարծել կուտան թէ կը սպասարկեն հայրենիքին, մինչ իրականութիւնը տարբեր է ամբողջովին: Պիտի տեսնեն մեզ, հալածուածներս, ուրացուածներս, մոռցուածներս, առնութեան, բարիքի ախոյեանութեան ու քաղցր, պարկեշտ երազանքի սլացք մը ինչպէս: Ազգերու տարեգրութիւնները գրողները կը ստանձնեն, բայց զայն յօրինողները պարզ մարդերը եզան: Ու պիտի ըլլայ, այդ անցեալը, հեռուն ու ինչպէս ու մանաւանդ մերձաւորը, մաքրագործուած իր ամօթանքէն, ու տրամութեան, ստորագգածութեան իր բարդոյթներէն (*complexe*): Այդ օրերուն, սա քառորդ դարը հայ Սփիւռքին պիտի քաղցրանայ, պիտի քաղցրանայ մեր պատմութեան միւս սրտառուչ շրջաններուն չափովը, ինչպէս շրջան մը հայրենարազ ու անկարող կարօտանքի, լացնելու աստիճան յուզիչ, իր ցաւերուն քղամիթը իրեն խորք ըրած ու ձգուած իր բախտին, աշխարհի քառուղիներուն...

... Անոնք որ իջան հող, կարօտը իրենց բաց աչքերուն մէջ այդ հայրենիքէն, ու անոնք որ գերեզմանի ճամբան են բռնած, միշտ կարօտը բաց ի-

րենց աչքերուն մէջ, հաւասարապէս յուզիչ են իրենց մեծ տաւաճային սա լուծումովը: Կուգան իրենց ժողովուրդին մէկ մասէն: Ու տակաւին: Չարիքէն կոխուած, հոգէառը հալածող, կործանած ու յիմար երազողը, որ, իր հոգիին վերեւ ամենաչքեղ հիւսիսայգ մը ինչպէս կ'ապրի շայոց շայրենիք, ոչ՝ իբրեւ ոսկորներու ընդունարան, ոչ՝ իբրեւ խաղաղութեան անայլայլի կայան, ու ոչ ալ մարդկօրէն սպասելի խաղաղ շիջումի անպատարան մը ինչպէս, այլ լման եղերականութեամբը կ'իրքին, տագնապին, տարփանքին, որոնք կէս դար իրենց ամենօրեայ կրկնումովը այդ երազողը պահեցին իրենց կրակներուն մէջ: Հզօր տարփանքները մեծ արուեստագէտներուն, մինչեւ երկինքները զիրենք ճամբու մղող, գտնելու ինչ որ առտու մը երեւցեր էր իրենց մատաղ աչուրներուն ու թռեր, բայց շուքը ձգելով իբրեւ ծիրանի գօտի: Շայոց շայրենիք, ոչ հանդէս ելեկտրակայաններու, ոչ՝ գերեզման մեր նախահարց, ոչ ալ արձակարան քաղաքական աս ու ան փորձարկութեանց (երազներուն կը վայելէ որոշ տարտամութիւն) այլ բազմադարեան ծարաւը իմ ժողովուրդին, ինճիմքը ըլլալու, ինճիմքը իրագործելու առանց արեան ու առանց արցունքի: Կը տեսնէք թէ որքան քիչ բան էր ուզածը ալեւոր գրագէտին: Ու տարօրինակ չէ՞ որ, իր ուղեղէն նոր արձակուած սլաքի պէս երիտասարդն ալ միշտ այդ հայոց հայրենիքէն ուղէ այնքա՛ն քիչ...

(Հասուած վկայութիւն ՄԸ մամուլի քակ հասրէն)

ՕՇԱԿՅԱՆ ԵՒ... «ՎԵՐՁԻՆ ԳՐՈՂԸ»